

DOI: 10.17234/SocEkol.33.2.5

Diana Garašić, Mirela Sertić Perić i
Borjanka Smojver
**OBRAZOVANJE ZA ODRŽIVI
RAZVOJ – PRIRUČNIK ZA
UČITELJE I NASTAVNIKE**
Školska knjiga, Zagreb, 2023., 224 str.

Kako kažu u Predgovoru, ovaj priručnik autorice namjenjuju „učiteljima i nastavnicima, studentima nastavničkih fakulteta te odgojiteljima i svima koji žele pridonijeti osposobljavanju mladih ljudi za održivi razvoj” (str. 4). Jednostavan i pristupačan jezik, kao i razni grafički prikazi, čine ovaj priručnik prigodnim za široki spektar čitatelja. Priručnik se sastoji od šest poglavlja kroz koje se autorice posvećuju približavanju koncepta održivog razvoja čitateljima s teorijskog i suvremenog odgojno-obrazovnog stajališta te shodno tome, upotpunjuju priručnik konkretnim primjerima obrađivanja tema održivog razvoja u realnoj nastavi.

Kroz prvo poglavlje priručnika autorice se bave prikazivanjem koncepta održivog razvoja i njegovim nastankom i razvojem. Pružaju povijesni pregled nastanka samog koncepta održivog razvoja, kao „razvoja koji omogućuje zadovoljavanje potreba čovječanstva u sadašnjosti, bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da i one zadovolje svoje potrebe” (str. 11), prema *Izveštaju Brundtland* iz 1987. godine te opisuju ideje koje su kroz prethodna stoljeća vodile k nastanku pojma održivog razvoja, a vezane su uz održivu šumarsku djelatnost, zaštitu okoliša, eksploataciju prirodnih resursa i slično. Vremenskom lentom prikazan je tijek događaja na razini svjetskih skupova koji su bili presudni za

uvođenje održivog razvoja u javno djelovanje te usvajanje (aktualnih) sedamnaest ciljeva za postizanje održivog razvoja prema UN-ovoj *Agendi za održivi razvoj 2030*. Autorice usvajaju trostruku raščlambu održivog razvoja na ekološku, ekonomsku i socijalnu komponentu, a nude i primjere kritika i mogućih kontradiktornosti tog suvremenog koncepta. Tu ukazuju na obrazovanje u vidu procesa cjeloživotnog učenja kao jedan od načina za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, zbog potencijala za postizanje društvene transformacije kroz obrazovanje konstruirano prema načelima održivosti. Takvo je obrazovanje uređeno programima UNESCO-a te se unutar njih naglašava važnost razvitka vrijednosti, stavova i vještina poželjnih za ostvarivanje održivosti, podizanja svijesti i informiranosti o toj problematici te stjecanja praktičnih iskustava sudionika obrazovanja za održivi razvoj.

Nastavno na to, u drugom se poglavlju autorice osvrću na protezanje teme održivog razvoja unutar obveznog formalnog obrazovanja u Hrvatskoj. Kroz svoje se izlaganje unutar priručnika u potpunosti oslanjaju na prisutnost održivog razvoja kao obvezne međupredmetne teme u hrvatskim osnovnim i srednjim školama. U ovoj fazi autorice objašnjavaju na koji je način definirano bavljenje temom održivog razvoja u sklopu *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj* unutar i izvan nastave te kakve su mogućnosti i poteškoće s kojima se nastavnici mogu sresti pri obrađivanju ovih tema. Opisuju kakve su idejne postavke te teme unutar *Kurikuluma* (s domenama Povezanost, Djelovanje i Dobrobit) te navode odgojno-obrazovne ciljeve njezinog učenja i poučavanja. Pritom naglašavaju stvaranje

poticajnog ozračja za učenike u kojem oni mogu osvještavati probleme vezane za održivi razvoj i shodno tome razvijati svoje kreativno i kritičko razmišljanje te vještine rješavanja problema i aktivnog sudjelovanja u zajednici na odgovoran način.

Također, savjetuju kako pri obrađivanju međupredmetne teme *Održivi razvoj* pristupiti mlađim uzrastima kroz poticanje razvijanja poželjnih životnih navika, kao i onim nešto starijim učenicima u tinejdžerskoj dobi te sugeriraju realistično-optimistični pristup učenicima, ne stvarajući strah vezan za budućnost čovječanstva, no potičući ih na dubinsko promišljanje i vlastito djelovanje. Autorice ističu kako je ključno da se te teme integriraju u nastavu pojedinih nastavnih predmeta kako bi se postiglo kompletno obrazovanje učenika i pružale im potrebne kompetencije za život. Smatraju kako bi to trebalo biti dijelom planirane nastave i ne oduzimati dodatno vrijeme nastavnika – u nekim slučajevima dovoljno je istaknuti nastavne teme kroz perspektivu održivog razvoja, a ponekad je veoma korisno na razini škole planirati tematske ili projektne dane. Povrh svega, autorice ističu važnost vrednovanja samog suvremenog obrazovanja pa tako i procjenu ostvarenosti odgojno-obrazovnih ciljeva kod učenja i poučavanja međupredmetne teme *Održivi razvoj*, i to na razini samih učenika i nastavnika te škola, prema *Kriterijima kvalitete za škole održivog razvoja* (str. 48).

U trećem poglavlju priručnika donosi se pregled kompetencija, kao spleta znanja, vještina i vrijednosti koje učenici stječu kroz bavljenje temom *Održivog razvoja*. Autorice ovdje problematiziraju nesigurnost u postojećiu, a pogotovo budućiu, društvenu, ekološku i gospodarsku situaciju u svijetu,

a samim time i način pripremanja mladih generacija na nju i na stjecanje potrebnih znanja i vještina za snalaženje u novim životnim uvjetima tijekom odrastanja. Usvajaju i razlažu stupove obrazovanja objavljene u UNESCO-ovu izvješću *Učenje – blago u nama* iz 1998. godine, a koji se odnose na „četiri učiti” – *učiti učiti, učiti činiti, učiti biti te učiti živjeti i raditi zajedno* (str. 59). Autorice smatraju kako se preko tih načela može ostvariti „osposobljenost za život prema načelima održivosti” (str. 59).

Kroz postavku *učiti učiti* polazi se od misli da je učenje cjeloživotni proces; stoga bi učenici trebali razvijati kreativne i adaptivne sposobnosti te visoku razinu promišljanja o kompleksnima temama, za adekvatno susretanje s izazovima i rješavanje problema. Postavkom *učiti činiti* ističe se važnost sposobnosti primjene stečenog znanja i praktičnog rada te poticanje odgovornog ponašanja. Učenici bi se u školi trebali susresti sa simuliranim situacijama iz stvarnog života, kako bi naučili donositi odluke i aktivno djelovati kroz provođenje stečenih stavova i vrijednosti, na primjer odgovornim ekološkim ponašanjem, zbrinjavanjem otpada, smanjivanjem potrošnje neobnovljivih izvora energije i slično. *Učiti biti* odnosi se na izgradnju identiteta učenika kao pojedinaca, gdje je pritom važna i izgradnja njihovog samopouzdanja, kvalitetnih odnosa u njihovoj zajednici i okolini, komunikacije i konstruktivnog dijaloga unutar grupe i među generacijama (nastavnici i odgovorne osobe stvaraju sigurnu i poticajnu sredinu). Nastavno na to, načelo *učiti živjeti i raditi zajedno* predstavlja učenikovo usvajanje ideala ostvarivanja društvene kohezije i solidarnosti, odnosno prepoznavanje vlastitog položaja u društvu i odgovornosti

koje dolaze s njim, kao i položaj i životne uvjete drugoga – potiču se načela empatije i demokratičnosti.

Za svaku od navedenih postavki autorice kratko navode primjere aktivnosti kojima bi se unutar nastave one mogle poticati i poučavati. Također, ponovno ističu važnost uključenosti i poticaja državnih institucija te cjelokupnog obrazovnog sustava kako bi se takvo obrazovanje moglo kvalitetno provesti i zaista pružiti željene kompetencije učenicima kako bi oni onda mogli povratno pozitivno djelovati na svoju zajednicu i širu okolinu.

Četvrto je poglavlje priručnika sama njegova srž i glavnina. Kroz stotinjak stranica autorice dijelom predstavljaju didaktičke strategije i oblike učenja i poučavanja koji se mogu koristiti u nastavi, a dijelom donose primjere aktivnosti iz nastavničke prakse unutar kojih učenici razvijaju kompetencije vezane za održivi razvoj. Što se tiče strategija učenja i poučavanja, autorice navode modele koji učenika stavljaju u fokus te on tako postaje subjekt vlastitog razvoja, a ne tek pasivni objekt koji preuzima teorijsko znanje, što je karakteristično za tradicionalniji oblik nastave. Predloženi su oblici učenja i poučavanja: *aktivno učenje*, kod kojeg su nastavnici pokretači i organizatori nastave koji olakšavaju učenicima samostalno stjecanje novih spoznaja; zatim *iskustveno učenje* koje polazi od prvenstvenog proživljavanja iskustva te preko refleksije i razumijevanja dolazi do primjene novih znanja; te naposljetku *inovativno učenje* kao najkompleksniji oblik koji kombinira sposobnost predviđanja budućih situacija i spremnost na djelovanje. Pri odabiru oblika učenja i poučavanja, potrebno je pristupiti planski i smisleno, prilagođavajući nastavnu strategiju

specifičnom razredu, ali i revalidirajući vlastite odabire.

Autorice navode i približavaju dio didaktičkih strategija preuzetih iz udžbenika *Didaktika i kurikulum* Cindrića i suradnika (2010.), a to su: problemsko učenje, suradničko učenje, učenje otkrivanjem, istraživačko učenje, simulacija, projekt i projektna nastava i obrnuta učionica. Svaku strategiju autorice pojedinačno opisuju te navode njihove prednosti, a za neke strategije daju korisne smjernice i savjete za uspješnu provedbu.

U nastavku poglavlja nalazimo cijeli niz aktivnosti za učenje tema održivog razvoja, a koje su gotovo u potpunosti proizašle iz radionica *Agencije za odgoj i obrazovanje*, na kojima su se prosvjetni radnici educirali i usavršavali vezano za provedbu nastave. Autorice donose opise ukupno trideset i sedam različitih aktivnosti, podijeljene unutar devet odgojno-obrazovnih ciljeva, a to su: *upoznavanje i opuštanje, pravila ponašanja i komuniciranja, učiti suradnički, razvoj socijalnih vještina, kritičko, analitičko i sistemsko mišljenje, razvoj kreativnosti, vježbanje demokracije, osobne i grupne vriednosti te održivi razvoj na zabavan način*. Ističu da usprkos podjeli, aktivnosti mogu paralelno pridonositi ostvarivanju raznih ciljeva, kao i ciljeva nekih drugih međupredmetnih tema. Kod svake opisane aktivnosti autorice navode njihove ciljeve, opis, kakvu uputu treba dati učenicima, kojim pitanjima potaknuti njihovu refleksiju te procjenu uzrasta učenika s kojima se provodi aktivnost, kao i procjenu njezinog trajanja. Dakako, nastavnici bi sami trebali procijeniti kada i koju aktivnost odabrati za svoj razred te biti fleksibilni vezano za njezino trajanje, jer ono može varirati. Trenutak refleksije autorice opisuju kao

važan dio provedbe aktivnosti u kojem učenici po završetku aktivnosti sami procjenjuju njezinu zanimljivost i poticajnost te osvješćuju vlastite doživljaje i emocije, što je korisno i da, zajedno s djelatnicima u nastavi, zaključuje u čemu su dobri, a oko čega se moraju dodatno truditi.

Slično kao i kod oprimgjerivanja aktivnosti u prethodnom poglavlju, autorice u petom poglavlju predstavljaju pet projekata iz nastavne prakse u hrvatskim školama, nastalih kao školski projekti za održivi razvoj temeljeni na akcijskom istraživanju te kao učenički istraživački projekti u sklopu Programa GLOBE (str 180). Izvješća su iznijeli sudionici samih projekata, odnosno učitelji i učenici, opisujući analizu postojećeg stanja, ciljeve projekta, odnosno istraživačka pitanja, provedene aktivnosti/metode istraživanja, rezultate/analizu, raspravu i zaključke. Opisani školski projekti – „NE plastičnim vrećicama”, „Zdrave jabuke za zdravu školu” te „Kako poboljšati kvalitetu života u školi?” – provedeni su u razdoblju od 2009. do 2018. godine, dok su predstavljeni učenički istraživački projekti pod nazivom „Fizikalno-kemijska analiza i analiza mikroplastike u rijeci Savi” te „Količina ugljikova dioksida koju stablo lovora može pohraniti”.

Naposljetku, u šestom poglavlju autorice navode bilješke i prijedloge za daljnje čitanje, nudeći dodatne izvore literature za proučavanje održivog razvoja u obrazovanju te dobivanje ideja za provedbu aktivnosti.

Ovaj priručnik donosi teorijski pregled prisutnosti konceptata održivog razvoja unutar obrazovanja te pregled praktičnih aktivnosti koje širokom spektru čitatelja mogu poslužiti za primjer u planiranju njihovog bavljenja cijelim nizom tema

vezanih uz održivi razvoj u odgojno-obrazovnom sustavu. Polazeći od *Kurikuluma međupredmetne teme Održivi razvoj*, ovaj je priručnik okvir koji nudi razna rješenja i primjere za učenje i poučavanje održivog razvoja, a na obrazovnim je djelatnicima da biraju i procijene čime će se koristiti u svojoj nastavi te prilagode sadržaj svojim učenicima, kojim će potaknuti njihovu aktivnu ulogu u vlastitom obrazovanju.

Ela Mandalenić

DOI: 10.17234/SocEkol.33.2.6

Alison Gilchrist i Marilyn Taylor
THE SHORT GUIDE TO
COMMUNITY DEVELOPMENT
Treće izdanje, Policy Press, Bristol,
2022., 210 str.

Opseg tema kojima se knjiga bavi može se sažeti kao pregled izazova, definicija, motivacija i povijesti razvoja zajednica. S obzirom na praktičnu usmjerenost knjige, primarni je fokus na društvo Ujedinjenog Kraljevstva te se često spominju inicijative, vladine i nevladine organizacije i resursi specifični za tu državu, ali autorice pri samom početku ističu uvjerenje da knjiga izuzev toga ima široku primjenjivost na razvoj zajednice globalno. To je potkrijepljeno širim teorijskim fokusom, korištenjem globalnih primjera i povezivanjem lokacijski specifičnih savjeta s njihovim općenitim pandanima. Teme su obrađene temeljito s izraženim naglaskom na široku pokrivenost. Preciznih je uputstava manje i na kraju su svakog poglavlja spomenu-